

IZABELA HASIŃSKA

Ewolucja od rolnika indywidualnego ku przedsiębiorcy rolnemu. Uwagi na tle statusu prawnego rolnika i spółki cywilnej

1. W stosunkach społeczno-gospodarczych na określenie przedsiębiorcy podawane są odmienne terminy, np. kupiec, wytwórca, producent, handlowiec. Na ogół przyjmuje się, że jest on związany z aktywnością określonego podmiotu. Pojęcie przedsiębiorcy jest też różnie ujmowane przez ustawodawcę¹, brakuje jednordownej definicji. W ustawodawstwie polskim przeszło ono pewną ewolucję. Wcześniej przedsiębiorca nazywany był kupcem i podmiotem gospodarczym. Samo określenie „przedsiębiorca” zostało wprowadzone do systemu prawnego dopiero ustawą z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji². Z rozwojem tego terminu wiążą się zmiany w kwalifikowaniu poszczególnych podmiotów do grona przedsiębiorców. Przed dokonaniem przeglądu regulacji prawnych w tym zakresie zaznaczyć należy, że aktualnie problem w uznawaniu oznaczonych podmiotów za przedsiębiorców jest szczególnie widoczny na tle statusu rolnika indywidualnego czy też spółki cywilnej w aspekcie produkcji rolnej.

¹ Zob. R. Budzinowski, *Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy (zagadnienia wybrane)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 3, s. 111-120; idem, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992, s. 26-27; A. Bień, *Sytuacja prawna przedsiębiorcy. Zagadnienia wybrane*, „Studia Prawnicze” 1998, nr 3, s. 15 i n., G. Materna, *Pojęcie przedsiębiorcy w polskim i europejskim prawie ochrony konkurencji*, Warszawa 2009, s. 46; W.J. Katner, *Pojęcie przedsiębiorcy – polemika*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 4, s. 41; J. Jacyszyn, C. Kosikowski, *Przedsiębiorca w prawie polskim na tle prawa europejskiego*, Warszawa 2003, s. 15.

² Dz.U. z 1993 r. nr 47 poz. 211 ze zm.

W aktach prawnych z dziedziny prawa cywilnego i publicznego, podejmujących różne aspekty działalności gospodarczej, termin „przedsiębiorca” stosuje się w znaczeniu podmiotowym dla określenia podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym i prowadzących działalność nastawioną na zaspokajanie cudzych potrzeb³. Warto też zwrócić uwagę na przeciwstawne interpretacje pojęcia przedsiębiorcy w ujęciu ekonomicznym. Jego ekonomiczne znaczenie oscyluje wokół podmiotu, który decyduje się na podjęcie ryzyka finansowego i gospodarczego, angażując własne środki w rozpoczęcie i prowadzenie przedsięwzięcia o charakterze gospodarczym, ponosząc ryzyko tej działalności⁴.

Uprzedzając dalsze rozważania wskazać należy również, że w prawie prywatnym obowiązuje materialnoprawna definicja przedsiębiorcy. W jej rozumieniu oznaczony podmiot uznawany jest za przedsiębiorcę po spełnieniu określonych przesłanek, np. poprzez zorganizowaną sprzedaż większej ilości produktów rolnych. Natomiast definicje przedsiębiorcy w prawie publicznym mają charakter formalny i zazwyczaj tworzone są na potrzeby zastosowania konkretnej ustawy. Oznacza to, że ten sam podmiot może zostać uznany za przedsiębiorcę na gruncie Kodeksu cywilnego, a takiego statusu odmawia mu się w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej.

Na gruncie prawa publicznego charakterystyczne jest również to, że w regulacjach związanych z rolnictwem funkcjonuje kilka rozbieżnych zakresowo definicji „rolnika”. Zazwyczaj tworzy się je jedynie dla potrzeb danego aktu, więc obejmują elementy istotne tylko w jego zakresie. Ponadto obok pojęcia „rolnik” wymienia się „gospodarstwo rolne” i „prowadzenie działalności rolniczej”. Także i te pojęcia podejmowane są w różnych aktach prawnych, z podziałem na prawo publiczne i prywatne. Taki stan legislacji sprawia trudności interpretacyjne i wywołuje liczne spory co do samego statusu rolnika. W szczególności otwarty pozostaje spór o status prawny rolnika indywidualnego jako przedsiębiorcy.

Sama potrzeba uznania rolnika (producenta rolnego) za przedsiębiorcę wydaje się być już przesądzona⁵. Z kwalifikacją tą wiążą się jednak określone

³ Por. K. Kruczałak, *Prawo handlowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 85.

⁴ A. Bień, op. cit., s. 16.

⁵ Zob. np. B. Jeżyńska, *Producent rolny jako przedsiębiorca*, Lublin 2008; R. Budzinowski, *Koncepcja...*; idem, *Prawne pojęcie działalności rolniczej* w: R. Budzinowski (red.), *Prawo i Administracja*, tom II, Piła 2003; idem, *W kwestii statusu prawnego gospodarstwa rolnego jako przedsiębiorstwa* w: J. Jacyszyn i in. (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszce*, Warszawa 2012; A. Lichorowicz, *Gospodarstwo rolne a kodeks handlowy*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1998, nr 7-8; idem,

konsekwencje prawne. Z jednej strony uznanie, że osoby fizyczne prowadzące gospodarstwo rolne nie dla samozaopatrzenia są przedsiębiorcami, prowadzi do zmiany tradycyjnego rozumienia statusu rolnika – jako terminu właściwego dla rolnictwa, a z drugiej wymusza zastosowanie wymagań obowiązujących profesjonalnych uczestników rynku. Tytułem przykładu można przywołać kryterium należytej staranności, wypracowane na gruncie prawa cywilnego, które związane jest z zawodowym charakterem działalności przedsiębiorcy (art. 355 § 2 k.c.). Dalej, też w obszarze prawa prywatnego, należy wskazać na znajomość przez przedsiębiorców szczególnych zasad zawierania umów (np. art. 66², 68¹, 68² k.c.), terminy przedawnienia roszczeń, tryb ogłoszenia upadłości czy rozpoznanie sprawy przez wydział gospodarczy⁶. Wobec braku frontального ujęcia problemu, niektórzy przedstawiciele doktryny podnoszą, że rolnik indywidualny jest przedsiębiorcą w świetle prawa prywatnego, a nie ma takiego statusu w prawie publicznym⁷.

Z kolei gdy chodzi o status prawny spółki cywilnej, wydawałoby się, że obecnie nie ma już podstaw do uznawania jej za przedsiębiorcę. Skoro spółka nie jest bytem odrębnym od współpracujących w tej formie wspólników to nie może być przedsiębiorcą. Warto zaznaczyć, że można zauważyć pewne podobieństwo w kształtowaniu się statusu rolnika jako przedsiębiorcy i jego ujmowaniu w spółce cywilnej. Dlatego też konstrukcja ta będzie stanowiła tło prawnoporównawcze do wykazania tak swoistości statusu prawnego rolnika-

Przedsiębiorstwo handlowe a przedsiębiorstwo rolne we włoskim kodeksie cywilnym w: J. Barta (red.) *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Janusza Szewca*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wnalezności i Ochrony Własności Intelektualnej”, Kraków 2004, z. 88, s. 243 i n.; P. Czechowski, *Gospodarstwo a przedsiębiorstwo rolne* w: M. Modrzejewska (red.), *Prawo handlowe XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, Warszawa 2010; A. Szymecka, *Rolnik to też przedsiębiorca – zagadnienia prawne* w: K. Duczkowska-Małysz, A. Szymecka (red.), *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, Warszawa 2009; Z. Truskiewicz, *Prawo do gospodarstwa rolnego (do przedsiębiorstwa)* w: E. Kremer, Z. Truskiewicz (red.), *Rozprawy i studia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Lichorowiczowi*, Kraków 2009; J. Frąckowiak, *Instytucje prawa handlowego w kodeksie cywilnym*, „Rejent” 2003, nr 6, s. 37 – autor jednakże polemizuje z decyzją ustawodawcy i postuluje związanie statusu przedsiębiorcy rolnika z rozmiarem gospodarstwa rolnego; por. P. Bodył Szymała, *Rolnik nie może upaść, czyli o dyskryminacji mimo woli*, „Rzeczpospolita” 16.04.2009, s. C7.

⁶ Zob. np. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z 28 stycznia 2016 r., III SA/Po 126/15, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/3950AB8733>; uchwałę Sądu Najwyższego z 11 maja 2005 r., III CZP 11/05, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 2006, nr 3, poz. 48; wyrok Sądu Okręgowego w Szczecinie z 28 czerwca 2013 r., VIII Ga 122/13, niepubl.

⁷ Zob. J. P. Naworski, *Status prawny rolnika indywidualnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2012, nr 10, s. 11-19.

przedsiębiorcy, jak i wpływu wewnętrznej ewolucji poglądów na istotę działalności rolniczej. Tym bardziej, że dotąd zaprezentowane poglądy wymagają ponownej weryfikacji. W aktualnym orzecznictwie administracyjnym uznano spółkę cywilną za producenta rolnego i tym samym nadano jej podmiotowość w zakresie dopłat rolniczych⁸. Spowodowało to, że tak przedstawiciele doktryny, jak i orzecznictwa zaczęli podnosić, iż spółka cywilna na gruncie prawa publicznego może być traktowana jako podmiot odrębny od jej współników, chociaż takiej odrębności nie posiada w świetle przepisów Kodeksu cywilnego.

Podjęcie tematu statusu prawnego rolnika i spółki cywilnej uzasadniają zarówno względy teoretyczne, jak i praktyczne. Gdy chodzi o te pierwsze, wskazać należy, iż problematyka ta dotyczy podmiotów, których status podejmowany jest w wielu aktach prawnych i na różnych płaszczyznach, a przez to pozostaje nieo określony. Różnorodność poglądów wobec milczenia ustawodawcy wywołuje z kolei samowolne rozszerzanie się pojęcia przedsiębiorcy. Proces ten broni się w przypadku rolnika-przedsiębiorcy, lecz w przypadku spółki cywilnej wychodzi on poza tradycyjny podział podmiotów prawa na osoby fizyczne i osoby prawne. Niewątpliwie ewolucja pojęcia przedsiębiorcy ze względów praktycznych rodzi potrzebę weryfikacji dotychczasowych rozwiązań legislacyjnych. Wobec braku konkretnych rozwiązań ustrojowych można zauważyć niespójność rozstrzygnięć w decyzjach administracyjnych, czy też w orzecznictwie sądowym.

Zasadne wydaje się wobec tego przeanalizowanie ewolucji pojęcia przedsiębiorcy oraz aktualnego stanu prawnego. Realizując tak sformułowany cel, w pierwszej kolejności należałoby przedstawić kształtowanie się statusu przedsiębiorcy, a następnie – spółki cywilnej i rolnika indywidualnego. Chronologiczne uporządkowanie dotychczasowych regulacji prawnych w zakresie przedsiębiorczości pozwoli na wyodrębnienie cech charakterystycznych dla terminu „przedsiębiorca”. Nie mniej istotne pozostaje również wskazanie przepisów decydujących o statusie prawnym danego podmiotu. Dopiero na tej podstawie będzie możliwe sformułowanie oceny. Z uwagi na ograniczone ramy artykułu, niniejsze rozważania mają charakter syntetyczny, a analizie zostaną poddane jedynie wybrane aspekty podjętego zagadnienia.

⁸ Np. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z: 14 sierpnia 2012 r., III GSK 656/11, Lex nr 1219236; 22 sierpnia 2012 r., II GSK754/11, Lex nr 1218388; 19 września 2012 r., II GSK 1070/12, Lex nr 1218382 i Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z 27 sierpnia 2014 r., III SA/GI 114/14, Lex nr 1513643.

2. Normatywne podstawy rozwoju przedsiębiorczości w Polsce zostały zawarte w Konstytucji z 1921 r.⁹, a ich doprecyzowanie nastąpiło w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym¹⁰. „Przemysł” oznaczał wszelkie zatrudnienie zarobkowe lub przedsiębiorstwo, wykonywane samoistnie i zawodowo, bez względu na to, czy było ono wytwarzające, przetwarzające, handlowe czy usługowe. W jego ramach rozróżniano: przemysł ze stałą siedzibą, przemysł okrężny, targi gminne i rzemiosło. W świetle art. 2 pkt 1 przepisom prawa przemysłowego nie podlegało m.in. rolnictwo, ogrodnictwo i leśnictwo, rybołówstwo i łowiectwo. Aktualnie podniesiono jednak, że zarobkowa działalność wytwórcza w dziedzinie rolnictwa była przemysłem w rozumieniu definicji „przemysłu”, tyle tylko, iż z mocy art. 2 pkt 1 prawa przemysłowego do tej działalności nie stosowano dalszych jego przepisów. Wyłączenie z art. 2 pkt 1 miało bowiem racjonalne uzasadnienie tylko przy powyższym założeniu, byłoby natomiast nielogiczne przy założeniu przeciwnym, gdyż art. 2 pkt 1 należałoby uznać za całkowicie zbędny, gdyby pojęcie przemysłu nie obejmowało swoim zakresem regulacji zarobkowej działalności wytwórczej w dziedzinie rolnictwa¹¹. Rozporządzenie z 1927 r. o prawie przemysłowym zostało uchylone ustawą z 8 czerwca 1972 r. o wykonywaniu i organizacji rzemiosła¹².

Z kolei Kodeks handlowy z 1934 r. wprowadził do krajowego systemu prawnego pojęcie kupca. Zgodnie z art. 2 k.h. kupcem był ten, kto we własnym imieniu prowadził przedsiębiorstwo zarobkowe. Poza samym faktem samodzielnego prowadzenia przedsiębiorstwa, status kupca związany był z trwałością prowadzonej działalności, oparciem w wiedzy fachowej i z zyskiem¹³. Kupców obowiązywała również znajomość zwyczajów handlowych, tzw. dobrych obyczajów kupieckich, domniemań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa obrotu w stosunku do jego uczestników wchodzących w stosunki prawne z kupcami oraz przestrzeganie zasad należytej staranności¹⁴. Jednocześnie przedsiębiorstwo określano w aspekcie materialnym i funkcjonalnym – jako zorganizowane przedsięwzięcie gospodarcze z zapleczem materialnym

⁹ Zob. art. 101 ustawy z 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1921 r. nr 44 poz. 267 ze zm.

¹⁰ Dz.U. z 1927 r. nr 53 poz. 468 ze zm.

¹¹ P. Bielski, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 21 maja 2013 r., VI ACa 1472/12*, Teza nr 1, Lex el. 2015.

¹² Dz.U. z 1983 r. nr 7 poz. 40 ze zm.

¹³ J. Frąckowiak, *Oznaczenie podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (handlową)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1999, t. V, s. 75.

¹⁴ P. Bielski, *Przedsiębiorstwo większych rozmiarów w kodeksie spółek handlowych*, cz. 2, „Rejent” 2004, nr 8, s. 99-115.

i ogółem uprawnień kupca. Ustawodawca odróżnił również kupca rejestrowego od kupca zwykłego. Z wyróżnieniem tym wiązała się odmienność w nadawaniu praw i obowiązków¹⁵. Kupcem rejestrowym był ten podmiot, który prowadził przedsiębiorstwo zarobkowe w większym rozmiarze. Sam rejestr handlowy¹⁶ był spisem kupców i informacji o kupcach. Tym niemniej, z uwagi na treść art. 2 § 2 k.h., „gospodarstwo rolne” nie zostało uznane za przedsiębiorstwo zarobkowe, a gospodarstwem rolnym w rozumieniu kodeksu było również gospodarstwo leśne, ogrodowe, hodowlane, rybne, łowieckie lub pszczelarskie. Jednakże w art. 7 § 1 k.h. ustawodawca wskazywał, że kto prowadzi gospodarstwo rolne w większym rozmiarze, mógł być na swe żądanie wpisany do rejestru handlowego i przez wpis stawał się kupcem rejestrowym. Mógł on też w każdym czasie żądać wykreślenia wpisu i przez wykreślenie przestawał być kupcem. W art. 7 § 2 k.h. zawarto upoważnienie dla Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrami Skarbu, Sprawiedliwości oraz Przemysłu i Handlu do określenia w drodze rozporządzenia, jakie gospodarstwa rolne uważa się za prowadzone w większym rozmiarze. Słuszne, mające normatywne podstawy, jest zatem twierdzenie, aby w wykonaniu delegacji zawartej w art. 4 § 2 k.h. oraz art. 7 § 2 k.h. wskazani ministrowie mogli wydać rozporządzenia, jakie przedsiębiorstwa zarobkowe i gospodarstwa rolne uważa się za prowadzone w większym rozmiarze¹⁷. Zgodnie z wymienionym rozporządzeniem¹⁸ za gospodarstwa rolne, prowadzone w większym rozmiarze, uważano gospodarstwa, które: prowadziły rachunkowość rolniczą według zasad prawidłowej rachunkowości kupieckiej przynajmniej przez okres dwóch lat przed zgłoszeniem do rejestru handlowego oraz wykazały na podstawie wspomnianej rachunkowości, iż dochód brutto w okresie jednego roku, poprzedzającego zgłoszenie do rejestru handlowego, wyniósł nie mniej niż 50.000 złotych. W świetle art. 8 k.h. kupcem rejestrowym był również ten, kto prowadził przedsiębiorstwo uboczne w większym rozmiarze, związane z gospodarstwem rolnym. Natomiast kupiec, którego

¹⁵ A.G. Harla, *Pojęcie kupca i przedsiębiorcy w prawie polskim (1918-2005)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 12, s. 48-50.

¹⁶ Zob. dekret Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. o rejestrze handlowym, Dz.U. z 1919 r. nr 14 poz. 164 i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22 kwietnia 1919 r. o rejestrze handlowym, Dz.U. z 1919 r. nr 37 poz. 279.

¹⁷ K. Kruczałak, *Przedsiębiorstwo zarobkowe (gospodarstwo rolne)* „w większym rozmiarze”, „Prawo Spółek” 1998, nr 1, s. 2 i nn.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 22 sierpnia 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrami Skarbu, Sprawiedliwości oraz Przemysłu i Handlu w sprawie określenia, jakie gospodarstwa rolne uważa się za prowadzone w większym rozmiarze, Dz.U. z 1934 r. nr 79 poz. 740.

gospodarstwo rolne utraciło większy rozmiar, przestawał być kupcem rejestrowym, jeżeli na jego żądanie wykreślono go z rejestru handlowego.

Jak wiadomo, rozporządzenie o prawie przemysłowym było aktem z zakresu prawa publicznego, Kodeks handlowy należał do ustaw z dziedziny prawa prywatnego. Jak widać, prowadzący zarobkową działalność wytwórczą w dziedzinie rolnictwa nie był kupcem na gruncie prawa publicznego i co do zasady nie był nim na gruncie prawa prywatnego. Prowadzący we własnym imieniu gospodarstwo rolne w większym rozmiarze mógł bowiem uzyskać status kupca poprzez konstytutywny wpis do rejestru handlowego i od momentu wpisu miały do niego zastosowanie wszystkie przepisy prawa handlowego¹⁹. Należy więc zgodzić się z poglądem, iż ustawodawca w ramach Kodeksu handlowego dostrzegał różnice pomiędzy rolnictwem a handlem, przez co dopuścił możliwość działania rolnika w formach prawa handlowego. Jego status odpowiadałby współczesnemu pojmowaniu przedsiębiorcy²⁰.

Istotną modyfikację systemu polskiego prawa gospodarczego wprowadziła Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r.²¹ Wówczas zrezygnowano z rozwijania zasady wolności gospodarczej i wprowadzono zasady gospodarki planowej. Wraz z marginalizacją swobody działalności gospodarczej celem ustawodawcy stało się tworzenie szczególnie preferencyjnych warunków dla rozwoju sektora gospodarki uspołecznionej, czyli działalności jednostek gospodarki państwowej i spółdzielczej²². Po uchyleniu w 1965 r. większości przepisów Kodeksu handlowego, dopiero w roku 1988 r. nastąpiło odrodzenie w dziedzinie działalności gospodarczej. Ustawa z 1988 r. o działalności gospodarczej²³ precyzowała zasady prowadzenia działalności gospodarczej i wprowadziła pojęcie podmiotu gospodarczego. Zgodnie z art. 2 ustawy działalnością gospodarczą była działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa, prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego taką działalność. Podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą mogła być osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli jej przedmiot działania obejmował prowadzenie działalności gospodarczej. Zasadniczo podjęcie działalności gospodarczej

¹⁹ P. Bielski, *Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z dnia 21 maja 2013 r., VI ACa 1472/12*, Lex el. 2015.

²⁰ R. Budzinowski, *Status prawny...* op. cit., s. 111.

²¹ Dz.U. z 1952 r. nr 33 poz. 232.

²² T. Włudyka, *Model społecznej gospodarki rynkowej a transformacja ustrojowa polskiej gospodarki. Analiza prawno porównawcza*, Kraków 2002, s. 179-181.

²³ Ustawa z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz.U. z 1988 r. nr 41 poz. 324.

przez osoby fizyczne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej wymagało zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej. Jednak w art. 10 ustawy z obowiązku zgłoszenia do ewidencji ustawodawca wyłączył podjęcie działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, ogrodnictwa oraz sadownictwa. Wydaje się więc, że ustawodawca uznawał działalność wytwórczą w rolnictwie za działalność gospodarczą, jeżeli wypełniała ona przesłanki działalności gospodarczej.

3. Pojęcie „przedsiębiorcy” wprowadziła do polskiego systemu prawnego ustawa z 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji i pojawiała się ono w kolejnych ustawach, m.in. o Krajowym Rejestrze Sądowym²⁴ i ustawie Prawo działalności gospodarczej²⁵. Zgodnie z art. 2 ustawy Prawo działalności gospodarczej za przedsiębiorcę uznano osobę fizyczną, osobę prawną oraz niemającą osobowości prawnej spółkę prawa handlowego, która zawodowo, we własnym imieniu podejmowała i wykonywała działalność gospodarczą. Natomiast działalnością gospodarczą była zarobkowa działalność wytwórcza, handlowa, budowlana, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i eksploatacja zasobów naturalnych, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Niemniej jednak wobec brzmienia jej art. 3 ustawa nie stosowała się do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, a także wynajmowania przez rolników pokoi i miejsc na ustawienie namiotów, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. Wydaje się, że ustawodawca dość konsekwentnie w aktach z dziedziny prawa publicznego stosował wyłączenie działalności wytwórczej w rolnictwie spod ich obowiązywania. Pojawia się jednak wątpliwość co do charakteru takiego wyłączenia oraz czy celem ustawodawcy było faktycznie pozbawienie działalności rolniczej cech działalności gospodarczej, czy raczej ustawodawca starał się zwrócić uwagę na specyfikę produkcji rolnej i w rzeczywistości nie odmawiał jej statusu gospodarczego.

W podobny sposób, jak w Prawie działalności gospodarczej, przedsiębiorcę i działalność gospodarczą definiuje nadal obowiązująca ustawa z 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Działalnością gospodarczą w myśl art. 2 ustawy jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż,

²⁴ Ustawa z 20 sierpnia 2004 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 687.

²⁵ Ustawa z 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej, Dz.U. z 1999 r. nr 101 poz. 1178.

a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Zgodnie z art. 4 ustawy przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Większe znaczenie z punktu widzenia niniejszych rozważań ma jednak art. 3 ustawy. W nim bowiem ustawodawca wyłącza z zakresu obowiązywania ustawy o swobodzie działalności gospodarczej działalność wytwórczą w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego; agroturystyczną – polegającą na wynajmowaniu przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów; oraz związaną z wyrobem wina przez producentów będących rolnikami, którzy wyrabiają mniej niż 100 hektolitrów wina w ciągu roku gospodarczego. Na marginesie warto zauważyć, iż jeśli brać pod uwagę tylko literalne brzmienie art. 3 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, to w zakresie tego aktu ustawodawca wyłączył rolników indywidualnych (działalność wytwórczą w rolnictwie) spod jej obowiązywania, ale nie odmówił działalności rolniczej charakteru gospodarczego.

Na gruncie prawa prywatnego zaznaczenia wymaga fakt wprowadzenie do Kodeksu Cywilnego w 2003 r.²⁶ pojęcia przedsiębiorcy. Definicję przedsiębiorcy zawarto w art. 43¹ k.c. i jest nim osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. Definicja ta różni się od tych, którymi posługuje się prawo publiczne. W doktrynie podniesiono wówczas, że termin ten powinien być rozdzielony na poszczególne dziedziny i w stosunkach publicznoprawnych miałby zastosowanie art. 2 i 4 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, natomiast w stosunkach prywatnoprawnych – pojęcie przedsiębiorcy według Kodeksu cywilnego²⁷. W opinii większości, dla statusu przedsiębiorcy na gruncie Kodeksu cywilnego relewantne pozostaje dopełnienie innych formalności²⁸. Zatem wystarczy być

²⁶ Ustawa z 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2003 r. nr 49 poz. 408.

²⁷ Zob. J. Szwaja w: S. Sołtysiński i in. (red.) *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 5: *Komentarz do artykułów 585–595 KSH oraz do przepisów okołokodeksowych*, Warszawa 2004, s. 236 i nn.

²⁸ Zob. np. A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2006, s. 19; W. Popiołek, *Kodeks cywilny. Suplement*, Warszawa 2003, s. 7.

podmiotem prawa cywilnego i prowadzić działalność gospodarczą. Charakterystyczne pozostaje też zdefiniowanie gospodarstwa rolnego w Kodeksie cywilnym. W świetle art. 55³ k.c. za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Jak widać, ustawodawca definiując gospodarstwo rolne nawiązuje do pojęcia przedsiębiorstwa, gdyż podobnie jak w przypadku przedsiębiorstwa można wyodrębnić przedmiotowe i funkcjonalne znaczenie terminu „gospodarstwo rolne”. W samym znaczeniu funkcjonalnym stanowi ono zorganizowaną całość gospodarczą²⁹. Kodeks cywilny nie wyłącza więc rolnika indywidualnego (działalności rolniczej) z grona przedsiębiorców.

4. Współczesne formy prowadzenia działalności rolniczej mają zróżnicowany charakter. Pobocznie można wskazać na związanie ich pozycji z wielkością uzyskiwanych dochodów, wielkością ekonomiczną oraz strukturą agrarną czy uwarunkowaniami regionalnymi³⁰. Część tych gospodarstw rolnych stanowią gospodarstwa działające wyłącznie dla zaspokojenia własnych potrzeb, działalność innych stanowi uzupełnienie odrębnej działalności zawodowej ich właścicieli. Funkcjonowanie tych pierwszych pozostaje zgodne z konstytucyjną zasadą krajowego ustroju rolnego. W świetle art. 23 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne. Z kolei gospodarstwo rodzinne to taka jednostka produkcyjna, która zasadniczo ma zapewnić utrzymanie rolnika oraz jego rodziny i nie opiera się na pracy najemnej. Tego statusu nie traci w sytuacji, gdy pomocniczo korzysta z takiej pracy³¹. Jednakże w ostatnich latach coraz więcej gospodarstw rolnych produkuje towary na sprzedaż. Ta złożoność pojęcia „rolnik” jest jednym z głównych utrudnień w kwalifikacji osoby prowadzącej działalność rolniczą jako przedsiębiorcy.

Definicja rolnika zawarta jest w różnych aktach prawnych z dziedziny prawa publicznego. Tytułem przykładu można wskazać ustawę z 11 kwietnia

²⁹ W. J. Katner, *Komentarz do art.55(3) Kodeksu cywilnego*, w: P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Warszawa 2014.

³⁰ R. Rudnicki, *Działanie PROW. „Renty strukturalne” a zmiany struktury wielkościowej gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2002-2010*, „Roczniki Naukowe SERIA” 2013, t. 15, z. 2, s. 313-318.

³¹ J. Boć w: J. Boć (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r.*, Wrocław 1998, s. 36.

2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego³², gdzie w świetle art. 6 ust.1 za rolnika indywidualnego uważa się osobę fizyczną będącą właścicielem, użytkownikiem wieczystym, samoistnym posiadaczem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych, których łączna powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha, posiadającą kwalifikacje rolnicze oraz co najmniej od 5 lat zamieszkałą w gminie, na obszarze której jest położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego i prowadzącą przez ten czas osobiście to gospodarstwo, czy art. 6 pkt 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników³³, zgodnie z którym za rolnika uznaje się pełnoletnią osobę fizyczną, zamieszkującą i prowadzącą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w pozostającym w jej posiadaniu gospodarstwie rolnym, w tym również w ramach grupy producentów rolnych, a także osobę, która przeznaczyła grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa rolnego do zalesienia. Z kolei w art. 2 pkt. 2 ustawy z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym³⁴ ustawodawca wskazał, że producentem ekologicznym jest podmiot gospodarczy w rozumieniu art. 2 lit d rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 2092/91³⁵, tj. osoba fizyczna lub prawna odpowiedzialna za zapewnienie, aby przedsięwzięcie ekologiczne pozostające pod jej kontrolą spełniało wymogi określone w rozporządzeniu nr 834/2009.³⁶

Jak widać, w ramach tej różnorodności definicyjnej ustawodawca zauważa, że w niektórych aspektach działalność rolnicza odpowiada wymogom działalności gospodarczej. Działalność tych gospodarstw rolnych, które produkują nie dla zaspokojenia własnych potrzeb, ma charakter zorganizowany, ciągły i profesjonalny. Rolnicy uczestniczą w obrocie gospodarczym, zawie-

³² Dz.U. z 2003 r. nr 64 poz. 592 ze zm.

³³ Dz.U. z 2008 r. nr 50 poz. 291 ze zm.

³⁴ Dz.U. z 2009 r. nr 116 poz. 975.

³⁵ Dz.Urz. UE L 189 z 20.07.2007 r., s. 1 ze zm.

³⁶ Przytoczone definicje są przykładowe, ponadto trzeba wskazać, że pojęcie rolnika czy producenta rolnego zawarto również w art. 2 pkt 2 ustawy z 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, Dz.U. z 2005 r. nr 150 poz. 1249 ze zm.; w art. 2 pkt 14 ustawy z 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, Dz.U. z 2008 r. nr 170 poz. 1051 ze zm.; w art. 3 pkt 3 ustawy z 18 grudnia 2003 r. o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności, Dz.U. z 2004 r. nr 10 poz. 76 ze zm.; w art. 3 ust. 2 ustawy z 10 marca 2006 r. o zwrocie podatku akcyzowego zawartego w cenie oleju napędowego wykorzystywanego do produkcji rolnej, Dz.U. z 2006 r. nr 52 poz. 379 ze zm.

rają umowy i negocjują wysokość zysków. Jednocześnie pozyskując środki na rozwój prowadzonych gospodarstw np. poprzez kredytowanie czy system dotacji podejmują ryzyko z tą działalnością związane.

5. Nie ma potrzeby szczegółowego omawiania kwestii charakteru prawnego spółki cywilnej. W ramach podjętego tematu konstrukcja ta może służyć do wykazania innej tendencji, jaką można odnotować w prawie publicznym w zakresie jej statusu prawnego, niż ma to miejsce przy działalności rolniczej. Podobnie jak rolnika indywidualnego (działalność wytwórczą w rolnictwie) wyłącza się spod obowiązywania przepisów prawa publicznego w sferze gospodarczej, tak przepisy prawa publicznego dodają spółce cywilnej uprawnień, których nie posiada ona w sferze prawa prywatnego. Powoduje to, że spółka cywilna staje się w pewnego rodzaju „podmiotem”, co z kolei nie jest zgodne z jej normatywnym kształtem określonym w art. 860-875 k.c.

Należy zwrócić uwagę na status spółki cywilnej w prawie prywatnym. Dominująca część doktryny prawa cywilnego nie uznaje spółki cywilnej za twór odrębny od jej wspólników. W jej kształcie ustawowym jest ona jedynie nietypowym stosunkiem zobowiązaniowym. Tym samym spółka nie posiada własnych praw i obowiązków, a takie przysługują wyłącznie jej wspólnikom.

Dalej wskazać należy, iż w świetle zmian ustawodawczych, i to zarówno na gruncie prawa prywatnego, jak i publicznego, brak odrębności prawnej spółki cywilnej od współtworzących ją wspólników nie powinien już wywoływać kontrowersji prawnych. Jednak obecnie w opinii judykatury z dziedziny prawa publicznego spółka cywilna jako jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej może być uznana za odrębny podmiot: producenta rolnego³⁷. Abstrahując od tego, czy w ogóle spółka cywilna może być uznana za jednostkę organizacyjną, takie ustalenie pozostaje w opozycji do orzeczeń z zakresu prawa prywatnego, gdzie konsekwentnie odmawia się jej jakiegokolwiek statusu³⁸. Zatem, pomimo wyłączenia ustawą o swobodzie działalności gospodarczej spółki cywilnej z kategorii „przedsiębiorca” i braku jakichkolwiek podstaw w prawie materialnym do jej upodmiotowienia, na gruncie ustawy z 18 grudnia 2003 r. o krajowym systemie ewidencji produ-

³⁷ Zob. orzeczenie: Naczelnego Sądu Administracyjnego z: 14 sierpnia 2012 r., III GSK 656/11, Lex nr 1219236; z 22 sierpnia 2012 r., II GSK754/11, Lex nr 1218388; z 19 września 2012 r., II GSK 1070/12, Lex nr 1218382 i Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z 27 sierpnia 2014 r., III SA/GI 114/14, Lex nr 1513643.

³⁸ Zob. np. uchwała Sądu Najwyższego z 6 listopada 2002 r., III CZP 67/02, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” nr 7-8, 2003, poz. 102; uchwała z 31 marca 1999 r., III CZP 111/95, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 1996, nr 5, poz. 63.

centów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności³⁹ spółka cywilna jest odrębnym podmiotem – producentem rolnym – i jednocześnie adresatem decyzji dotyczących płatności rolniczych⁴⁰.

6. Powyższe rozważania wystarczająco uzasadniają twierdzenie, że rozproszenie poszczególnych pojęć nie ułatwia stosowania prawa. Odmienność statusu przedsiębiorcy w prawie prywatnym i publicznym powoduje, że te same podmioty w dziedzinie prawa prywatnego mogą być uznane za przedsiębiorców, a na gruncie prawa publicznego już nie. Takie zjawisko występuje m.in. w zakresie kwalifikacji rolnika indywidualnego jako przedsiębiorcy. Postęp cywilizacyjny i technologiczny spowodował, że w obecnej gospodarce funkcjonują dochodowe gospodarstwa rolne ukierunkowane na sprzedaż produktów rolnych. Ich działalność poza dodatkiem „rolne” nie różni się niczym od typowej działalności gospodarczej. Trudno im odmówić statusu przedsiębiorcy. W teorii za mankament istniejących rozwiązań prawnych należy uznać ogólnikowe potraktowanie pojęcia „przedsiębiorca” i tworzenie definicji obowiązującej tylko w ramach danej ustawy. Wypada też zaznaczyć, że w praktyce nie sposób nie zauważyć, iż jednoznaczne uznanie rolnika indywidualnego za przedsiębiorcę pozbawiałoby go uprzywilejowanej pozycji, w jakiej obecnie pozostaje w stosunku do innych przedsiębiorców, np. na gruncie podatkowym czy w zakresie ubezpieczeń społecznych.

Niemniej jednak za konieczne należy uznać uporządkowanie systemu prawa krajowego. Przede wszystkim celowe wydaje się oznaczenie pojęcia przedsiębiorcy w drodze stosowanej powszechnie definicji systemowej. Natomiast patrząc na działalność rolniczą w szerszej perspektywie, można się zastanowić nad zobowiązaniem rolników indywidualnych prowadzących działalność w „większym rozmiarze” do uzyskania wpisu do rejestru przedsiębiorców. W gruncie rzeczy nastąpiłby wówczas powrót do rozwiązań zawartych w Kodeksie handlowym, gdzie ustawodawca umożliwiał prowadzącym gospodarstwa rolne „w większym rozmiarze” uzyskanie statusu kupca poprzez złożenie wniosku o wpis do rejestru.

Na koniec wypada zwrócić uwagę na pewne niebezpieczeństwo związane z niejednorodnym traktowaniem podmiotów w obszarze prawa prywatnego i publicznego oraz tworzeniem definicji tylko na potrzeby ustaw szczególnych. Zostało ono zasygnalizowane przy okazji omawiania spółki cywilnej.

³⁹ T.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 807.

⁴⁰ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 19 października 2016 r., VIII SA/Wa 114/16, Lex nr 2149013.

Skoro spółka cywilna nie ma podmiotowości prawnej na gruncie prawa prywatnego, to nie może nabywać praw i obowiązków jako odrębny podmiot, a za taki wydaje się być uznawana w niektórych aktach prawnych z zakresu prawa publicznego. Działalność rolnicza prowadzona w tej formie jest wyłącznie działalnością samych wspólników. Jednak nie stanowiło to przeszkody do przyznania spółce cywilnej w ramach ustawy o krajowym systemie producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności statusu producenta rolnego. W ten sposób dochodzi do nadinterpretacji poszczególnych pojęć czy tworzenia „uproszczeń technicznych”, co nie odpowiada postulatowi jasności prawa.

EVOLUTION FROM AN INDIVIDUAL FARMER TO AN AGRICULTURAL ENTREPRENEUR. SOME OBSERVATIONS WITH REGARD TO THE LEGAL STATUS OF THE FARMER AND A PARTNERSHIP

S u m m a r y

The subject of the considerations presented in this paper are issues related to the evolution of the concept of an entrepreneur and the status of an individual farmer as an entrepreneur in comparison to the status of a partnership. Differences in the status of entrepreneurs in private and public law result in the fact that the same entities may be considered as entrepreneurs under private law but no longer as such under public law. Such a phenomenon occurs, among other things, in the event of the qualification of an individual farmer as an entrepreneur. On the other hand, a partnership has no legal subjectivity under private law. Agricultural activities carried out in the form of a partnership are performed solely by the partners themselves. However, this did not prevent a partnership from being granted the status of agricultural producer in the Act on the National Producer System, the farm register or the records of payment applications. In consequence, there arises a technical simplification that is contrary to the requirement of the clarity in the law.

DA AGRICOLTORE INDIVIDUALE A IMPRENDITORE AGRICOLO: UN'EVOLUZIONE. COMMENTI NEL CONTESTO DELLO STATUS GIURIDICO DI AGRICOLTORE E DI SOCIETÀ CIVILE

R i a s s u n t o

L'oggetto delle presenti considerazioni riguarda l'evoluzione della nozione di imprenditore e lo status di agricoltore individuale in quanto imprenditore nel contesto dello status di società civile. Nel diritto pubblico e privato lo status di imprenditore è differente, ciò fa sì che gli stessi operatori vengano considerati imprenditori nell'ambito del diritto privato, ma non lo sono per il diritto pubblico. Il fenomeno in oggetto si verifica tra l'altro per

quanto riguarda il problema di qualifica dell'agricoltore individuale come imprenditore. La società civile, invece, manca di personalità giuridica nell'ambito del diritto privato. L'attività agricola condotta in tale forma costituisce esclusivamente un'attività individuale svolta dai soci. Tuttavia ciò non è stato d'ostacolo per assegnare lo status di produttore agricolo alla società civile nell'ambito della legge sul sistema nazionale di produttori, il registro delle aziende agricole e il registro delle domande di pagamento. Si verificano così "semplificazioni tecniche", il che non va di pari passo con il postulato di chiarezza giuridica.